

Recenzje. Sprawozdania

Reviews. Reports

Tomasz Chmielik, rec. [Richard Sennett, *Kultura nowego kapitalizmu*, Warszawskie Wydawnictwo Literackie MUZA SA, Warszawa 2010, ss. 169.]

Richard Sennett (ur. w 1943 r.), amerykański socjolog, od około czterdziestu lat zajmuje się studiami nad kulturą. Szczegółowym obszarem jego zainteresowań badawczych jest sposób dokonywania przez jednostki interpretacji faktów odnoszących się do ich życia i miejsc pracy. Sennett skupia się nad zagadnieniem, w jaki sposób ludzie stają się kompetentnymi interpretatorami własnych doświadczeń w kontekście otaczającego ich społeczeństwa i jego dominujących norm kulturowych. Na podstawie swoich badań opublikował m. in. *The Uses of Disorder* (1970), *Upadek człowieka publicznego* (1977), *Authority* (1980), *Koroźja charakteru: osobiste konsekwencje pracy w nowym kapitalizmie* (1998).

W ten nurt badawczy wpisuje się również wydana ostatnio *Kultura nowego kapitalizmu*. Esej Sennetta to próba opisu kultury nowego kapitalizmu (segmentu najbardziej rozwiniętych gałęzi gospodarki) poprzez analizę funkcjonowania nowatorskich instytucji gospodarczych i konsekwencji, jakie niosą one dla kultury. Autor zdefiniował kulturę w sposób antropologiczny i rozumiał przez nią wartości oraz praktyki, które pozwalają trzymać się jednostkom razem, gdy instytucje, w których żyją, ulegają rozczłonkowaniu. Pomimo że badane przez Sennetta nowe instytucje gospodarcze nie mogą zostać uznane za dominujący model instytucjonalny, dostrzegł on w nich pewien nowatorski standard, który prowadzi do demontażu wielkich instytucji kapitalizmu społecznego oraz dokonuje redefinicji relacji władzy i jej uprawomocnienia w pracy. Wychodząc od opisu przemian wielkich biurokracji, autor postarał się wyjaśnić zmiany, jakim poddawane są obecnie instytucje państwa opiekuńczego i polityka w ogóle. Sennett nie uciekał również od analizowania tego, w jaki sposób nowa rzeczywistość oddziałuje na jednostki i jakie stawia przed nimi wyzwania przy konstruowaniu spójnych narracji życiowych w niestabilnym świecie instytucji, w którym wiedza i umiejętności są krótkotrwałe, a najwyższą cenioną wartością stają się potencjalne umiejętności oraz zdolność elastycznej adaptacji do nowych wyzwań.

Sennett podjął próbę opisu przemian, jakim podlegają biurokracje nowego kapitalizmu i ich społeczno-politycznych konsekwencji. W tym celu dokonał analizy modelu biurokratycznego stworzonego przez Maxa Webera i przyjętego przez kapitalizm społeczny jako

obowiązujący. Weber opisał typ stabilnej wewnętrznie biurokracji o piramidalnej strukturze władzy, opartej na modelu militarnym. Charakteryzowała się ona zasadą inkluzji społecznej (mogła wchłonąć dowolną liczbę ludzi na najniższe szczeble struktury) i porządkowała życie jednostek, osadzając je w trwałych ramach instytucjonalnych, pozwalających im na konstruowanie modelu kariery na całe życie¹.

Sennett przeciwstawił temu modelowi instytucje nowego kapitalizmu, powstałe po upadku systemu z Bretton Woods i uwolnieniu olbrzymiej nadwyżki kapitału inwestycyjnego, co doprowadziło do dominującej pozycji inwestorów w strukturze władzy korporacyjnej. Hegemonia szybkiego zysku, dekonstrukcja stabilności firm na rzecz potencjału dynamicznej zmiany i gry akcjami na giełdzie, zbiegły się w czasie z rozwojem technologii komunikacyjnych i produkcyjnych. Sennett słusznie upatrywał w splocie tych czynników przyczynę zmiany w podejściu do paradygmatu instytucjonalnego. Doprowadziły one bowiem do reorganizacji struktury biurokratycznej poprzez wymazanie jej średnich warstw (konsekwencja rozwoju nowych technologii informacyjnych), zrezygnowanie z zasady inkluzji społecznej (automatyzacja produkcji i przekazanie zadań firmy podwykonawcom) oraz uelastycznienie zatrudnienia i produkcji.

Przejsie od modelu Weberowskiego do modelu elastycznych instytucji powoduje zmiany społeczne ocenione przez Sennetta w sposób negatywny. Wskazał on przede wszystkim na deficyty społeczne w postaci: obniżenia lojalności wobec instytucji, osłabienia nieformalnych więzi zaufania pomiędzy pracownikami i pogorszenie się stanu wiedzy instytucjonalnej oraz na obniżenie się kapitału społecznego (który rozumiał jako opinie ludzi o ich zaangażowaniu). Efektem zmian struktury biurokratycznej jest zatem zerwanie połączenia pomiędzy centrum instytucji a jej peryferiami, co powoduje wzrost nierówności społecznych i w konsekwencji dystansu społecznego. Charakterystycznym zjawiskiem tego procesu jest również unikanie przez centrum odpowiedzialności za podejmowane decyzje przez centrum (koncentracja władzy w centrum bez wzrostu jej prawomocności) i wzrost znaczenia roli konsultantów, jako czynnika, który to umożliwia.

Autor podkreślił fakt, że ów nowy model zarządzania biurokratycznego staje się coraz bardziej atrakcyjny dla struktur państwowych. Tłumaczył to atrakcyjnością kulturowej wizji wyidealizowanej jednostki, zrzekającej się wszelkich zależności. Stąd też próba zerwania przez państwo opiekuńcze instytucjonalnych zależności i zmiana polityki w kierunku aktywizacji jednostek. Zmiany te były jednak dla Sennetta z samego swojego założenia błędne, ponieważ jednostki znajdujące się na dole drabiny społecznej nie mają wystarczająco rozwiniętych sieci społecznych, a krótkoterminowość programów opiekuńczych i sieci zabezpieczeń przyczynia się dodatkowo do dalszego upadku zasad etyki protestanckiej i związanej z nią zasady odroczonej gratyfikacji.

Głównym wyzwaniem dla państwa opiekuńczego staje się problem nieprzydatności jednostek. W elastycznych strukturach instytucjonalnych dokonuje się redefinicja umiejętności i oczekiwań stawianych przed ludźmi. Polega ona na: a) poszukiwaniu przez korporacje siły roboczej tam, gdzie jest ona najtańsza, b) automatyzacji produkcji i związanej z nią likwidacji stanowisk pracy, c) dyskryminacji ze względu na wiek z powodu krótkotrwałości nabywanych umiejętności, d) nieprzydatności dotychczasowego doświadczenia ze względu na dynamiczną strukturę instytucjonalną, e) zbyt wysokich kosztów doszkalania

¹ Na temat teorii biurokracji Maxa Webera zobacz szerzej: M. Weber, *Etyka protestancka i duch kapitalizmu*, Lublin 1994.

starych pracowników. Wszystko to prowadzi do marginalizacji społecznej jednostek, z którą obecna sfera publiczna nie jest w stanie sobie poradzić. Według Sennetta dzieje się tak z powodu uproszczonej retoryki zależności i niezależności, która traktowana w kategoriach absolutnych uniemożliwia wypracowanie programów radzenia sobie przez państwo z mobilnością w dół drabiny społecznej. *Underemployment* (zatrudnienie na stanowisku poniżej kwalifikacji zawodowych pracownika) i *semi-employment* (praca w niepełnym wymiarze godzin), główne problemy sfery publicznej pozostają zatem nierozwiązane, a niejednokrotnie nawet niezauważalne, ponieważ nie mieszczą się w coraz silniej oddziałującym na sferę publiczną paradygmacie wyidealizowanej kulturowo jednostki pozbawionej wszelkich zależności.

Sennett postawił zatem pytanie, czy nowy model gospodarczy może doprowadzić do powstania nowego modelu polityki i jest to najbardziej interesująca część jego eseju. Autor podkreślił fakt, że obecnie nie możemy już mówić o polityce opartej na resentymencie wyborcy, który reagował gniewnie na poczynania polityków (przełożenie nierówności gospodarczych na siłę polityki), ponieważ kultura konsumpcyjna przekształciła dawnych wyborców w konsumentów polityki. Obecna polityka opiera się, według Sennetta, na potencjale zmiany – konsument polityki głosuje na to, co się może potencjalnie wydarzyć, to zaś spowodowane jest przez kulturę konsumpcyjną, która, starając się wytworzyć różnicę pomiędzy upodobniającymi się do siebie dobrami, dokonała, poprzez marketing i reklamę, zastąpienia instynktu posiadania, instynktem potencjalnych możliwości.

Sennett zastanawiał się więc, czy może to stanowić podstawę polityki postępowej, opartej na skróceniu czasu posiadania w polityce poprzez wzmocnienie postępowych perspektyw (Sennett rozumie postępowość w sposób kulturowy, tj. jako słabe przywiązanie do posiadania i dobre przystosowanie do zmian). Na to pytanie udzielił jednak negatywnej odpowiedzi, tłumacząc ją wyczerpującą rolą iluzji (dobrowolnym zawieszeniem niewiary w kontekście nagromadzonych wcześniej doświadczeń), która powoduje, że obywatele podejmują aktywne działania polityczne, w efekcie których popadają w bierność. Za czynniki oddalenia się od postępowej polityki w kierunku bierności Sennett uznał: a) politykę konsensusu, opartą na wspólnej wśród wszystkich partii politycznych wizji roli przypisywanej państwu, która sprowadza się do redystrybucji przez centrum zasobów do delegowanych instytucji i ich monitoringu – prowadzi to do centralizacji władzy z odmówieniem wzięcia przez nią odpowiedzialności za swoich obywateli (polityka obojętności); b) położenie nacisku konkurujących ze sobą partii na retorykę drobnych różnic, co prowadzi do upadku znaczenia symboli, banalizacji życia politycznego oraz zwrotu w kierunku osobowości polityków i manipulowaniu kontekstem przedstawiania tych samych faktów; c) odgórne tworzenie polityki, z pominięciem codziennego doświadczenia, jako wartości prowizorycznej, którą należy jak najszybciej zastąpić przez wyobrażony stan idealny; d) udzielenie przez wyborców kredytu na politykę bardziej przyjazną w użyciu, co prowadzi do jej uproszczenia i dalszego rozkładu; e) brak zaufania do polityków, którzy, zgodnie z nowym modelem instytucjonalnym, wprowadzają wiele dynamicznych rozwiązań, powodujących u wyborców ontologiczną niepewność i w efekcie spadek zaufania do polityki.

Swoje rozważania Richard Sennett podsumował próbą przedstawienia programu pozytywnego, polegającego na stworzeniu kulturowego zakotwiczenia dla jednostek poddanych presji kultury nowego kapitalizmu. Niestety, jest to najsłabsza część jego eseju, bardzo powierzchowna i niemalże hasłowa, co dziwi i rozczarowuje, jeśli weźmiemy pod uwagę

wcześniejsze, wyczerpujące analizy. Postulat narracji, użyteczności jednostek czy ideału kunsztu wykonywanej pracy, to propozycje rozwiązań, które w naukach społecznych, szczególnie zaś polityce społecznej, funkcjonują już od jakiegoś czasu, ale, jak dotychczas, nie przyczyniły się do rozwiązania problemu.

Kultura nowego kapitalizmu to niezwykle interesująca książka, zawierająca wiele idei i poruszająca wiele istotnych problemów. Na uwagę zasługuje styl autora, który sprawia, że czyta się ją z prawdziwą przyjemnością. Krytycznie należy jednak stwierdzić, że Sennett niejednokrotnie stawiał pytania i poruszył, pośrednio lub bezpośrednio, wiele problemów, na które nie udzielił wyczerpujących odpowiedzi. Dlatego też czytelnik nieobeznany z pracami z zakresu globalizacji, kultury konsumpcyjnej i konsumpcjonizmu może mieć problemy ze zrozumieniem kontekstu prowadzonych przez niego rozważań. Dodatkowe zastrzeżenia może budzić uogólnianie obserwacji z przeprowadzonych badań na całą kulturę, jednak sam autor pozostając świadomy owego problemu, wyjaśniał taki zabieg wyznaczaniem przez nowy typ instytucji standardów kulturowych, które następnie próbuje się wprowadzić (bardzo często bezrefleksyjnie) w wielu innych dziedzinach rzeczywistości społecznej. *Kultura nowego kapitalizmu* doskonale uzupełnia toczącą się w naukach społecznych debatę poświęconą współczesnym przemianom kulturowym o zagadnienia związane z przemianami instytucji gospodarczych i instytucji państwa opiekuńczego.

Arkadiusz Lewandowski, rec. [Jan Paweł II i Europa, red. K. Kalinowska, B. Brodzińska, M. Zamojska, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, Toruń 2009, ss. 299.]

Książka *Jan Paweł II i Europa* stanowi owoc konferencji naukowej, jaka miała miejsce w Toruniu w dniach 29-30 maja 2008 roku. Zbiór artykułów opisujących postać Papieża Polaka w kontekście nie tylko religijnym, ale również jako osobę, która wpływała na funkcjonowanie systemów politycznych, musiał (co naturalne) zostać ograniczony do konkretnego metatematu. Wybór padł na Europę jako fenomen cywilizacyjno-kulturowy. Zabieg ten należy ocenić jako trafny, chociażby przez wzgląd na atrakcyjność wybranego tematu. Wyznaczenie wspólnego mianownika okazało się również korzystne dla publikacji jako całości, gdyż nie tylko ułatwiło klasyfikację tematyczną pracy, ale również dało szansę na uczynienie jej uporządkowaną oraz jednolitą problemowo.

W ramach omawianego tomu główny bohater (Jan Paweł II) opisany zostaje w relacji do Europy z trzech perspektyw. Po pierwsze zaprezentowany został stosunek Ojca Świętego do integracji europejskiej; po drugie recepcja nauki Jana Pawła II w ramach środowisk politycznych; po trzecie sprawa relacji: Papież Polak a Rosja.

Wyodrębnionym elementem całości jest z kolei artykuł Macieja Zięby OP *Epoka Jana Pawła II* otwierający rozważania. W tekście tym dominikanin nakreśla główne problemy Kościoła oraz idee przewodnie pontyfikatu Jana Pawła II. Do tych pierwszych autor zalicza: rewoltę posoborową, rewoltę polityczną, rewoltę 1968 w sensie kulturowym i edukacyjnym oraz problem nieumieędzynarodowienia kurii rzymskiej. Zestaw przewodnich idei tworzą natomiast: prawda, prawa człowieka, wiara oraz teologia ciała. Artykuł wprowadzający nie

jest jednak tylko suchym opisem tytułowej „epoki”. Próbuje on bowiem odtworzyć sposób myślenia Ojca Świętego, co pozwala, choć po części zrozumieć pontyfikat naszego rodaka.

Dział pierwszy rozpoczynający się artykułem Kazimierza Łastawskiego wpisującego postać Jana Pawła II w proces integracji europejskiej, zawiera refleksję na temat duchowej tożsamości Europy w czasie jej politycznej integracji. W ramach tych rozważań uwidacznia się jednolitość problemu „ducha” europejskich narodów oraz politycznych zmian. Artykuły Jarosława Macały (*Jan Paweł II wobec tzw. konstytucji europejskiej*), Anny Nawrot (*Europa! Odnajdź siebie samą*) oraz Katarzyny Kalinowskiej (*Idealna Europa? Wizja Europy w myśli Jana Pawła II*) stanowią uzupełniające się rozważania na ten temat. Lektura tego działu jest swoistą odpowiedzią na pytanie o papieską wizję integracji europejskiej. „Dla Papieża fundamentem prawdziwego jednoczenia się Europy było zawsze poszanowanie godności i wolności człowieka, subsydiarności i solidarności, akceptacja różnic narodowych i kulturowych, przy uznaniu ich wkładu dla dobra wspólnego. Dopiero z tak ułożonych podstaw wynikają prawidłowe rozwiązania prawne i instytucjonalne, społeczne i ekonomiczne”¹.

W artykułach stanowiących główną oś działu pojawiają się zagadnienia tożsamości i granicy kulturowej Europy, pada pytanie: czy można mówić o jednej tożsamości europejskiej?; wypływa sprawa laicyzacji Europy wraz z wątpliwością czy proces ten dotyczy społeczeństw, czy może jednak tylko elit intelektualnych.

Z rozważań podjętych na łamach omawianego działu wyłania się wizja integracji, ale integracji opartej na wspólnych wartościach. Jak zauważa K. Kalinowska, wedle Ojca Świętego Europa i jej integracja to bardziej potrzeba „poszukiwania nowej tożsamości Europy, niż formułowania jakiegokolwiek koncepcji ustroju politycznego”². Podobny ton prezentuje artykuł A. Nawrota: „Jedność Europy na gruncie wartości, to jak mówił Jan Paweł II, odkrywanie istniejącego dziedzictwa aksjologicznego oraz twórcze kształtowanie przyszłości. Zadaniem współczesnych Europejczyków jest tworzenie »wspólnoty ducha« ukazywanie jedności w pryncypiach i różnorodności form”³. Głównym spoiwem Europy integrującej się powinno być zatem chrześcijaństwo. Jak zauważa Kalinowska, Jan Paweł II byłby zapewne zdania, że „(...) przy tak licznych podziałach, jakie dotyczą Europę, chrześcijaństwo zdaje się być jedynym czynnikiem spajającym wszystkie narody europejskie, gdyż to ono, dając im wspólne korzenie buduje jej siłę i powinno stać się kanwą jej jedności”⁴.

Pierwszy rozdział kończy tekst autorstwa Witolda Wojdyły nawiązujący do wizyty Ojca Świętego w murach Uniwersytetu Mikołaja Kopernika. Wówczas to w auli tej uczelni spotkali się naukowcy z całego kraju, aby wysłuchać przemówienia Jana Pawła II skierowanego do świata polskiej nauki. Główna jego treść dotyczyła wzajemnego uzupełniania się wiary i rozumu.

Kolejna część pracy dotyczy już innego wymiaru nauczania Jana Pawła II, a właściwie jego przyswajania i realizowania przez ruchy polityczne. Wśród artykułów tego działu znaleźć można rozważania o obecności papieskiej myśli w: koncepcjach prezentowanych w miesięczniku „W drodze” (artykuł autorstwa Marka Delonga rozważający w szczególności kwestie demokracji oraz kapitalizmu), środowiskach neoendeckich (Grzegorz Radomski)

¹ J. Macała, *Jan Paweł II wobec tzw. konstytucji europejskiej*, [w:] *Jan Paweł II i Europa*, K. Kalinowska, B. Brodzińska, M. Zamojska (red.), Toruń 2009, s. 41.

² K. Kalinowska, *Idealna Europa? Wizja Europy w myśli Jana Pawła II*, [w:] *Jan Paweł II...*, s. 64.

³ A. Nawrot, *Europa! „Odnajdź siebie samą”*, [w:] *Jan Paweł II...*, s. 59.

⁴ K. Kalinowska, *op. cit.*, s. 69.

oraz w starciu z ruchami feministycznymi (Kamila Rokitnicka). Czytelnik może też zapoznać się z zagadnieniem żywotności nauki Jana Pawła II w pamięci Polaków (Małgorzata Zamojska). Ostatni z wymienionych artykułów dotyczy „atmosfery prasowej” podczas trzeciej rocznicy śmierci Papieża. Owa atmosfera potraktowana została jako wyznacznik obecności nauczania w społeczeństwie polskim. Koniecznie trzeba zadać sobie pytanie o jakość tego nauczania. W dobie masowej kultury, nawet obecność nauczania papieskiego sprowadzona mogłaby być do roli atrakcji medialnej. O takiej właśnie obecności Papieża w mediach mówił Adam Nowak, przytoczony przez autorkę: „(...) bo Papież używający mediów i popkultury jako narzędzia nie dostrzegł pewnego niebezpieczeństwa – mianowicie takiego, że te narzędzia usiłują zmienić jego chęć dotarcia do tak wielu w przekaz dotyczący kremówek”⁵.

Ostatnia część książki porusza temat równie ważny dla Kościoła katolickiego jak i dla Europy jako projektu politycznego: kwestię rosyjską ujętą z perspektywy prawosławia oraz zagadnienie islamu. W ramach bloku poświęconego prawosławiu przewija się sprawa „największej porażki” pontyfikatu Jana Pawła II, czyli nieodbytej pielgrzymki do Rosji. Lektura wspomnianego bloku tekstów pozwala poznać i zrozumieć choć część powodów „niespełnionego marzenia”. Ponadto czytelnik może zaznajomić się z źródłami polityki wschodniej Jana Pawła II (Paweł Stachowiak), jak również przejawami negatywnej i niekiedy agresywnej reakcji na nauczanie papieskie w kręgach rosyjskich prawosławnych patriotów.

Jeszcze jedną płaszczyznę relacji Moskwy z Watykanem stanowiła kwestia Ukrainy, która także pojawia się na kartach omawianego tu dzieła. Dzięki artykułowi Antoniny Kozyrskiej poznajemy relacje ukraińsko-watykańskie zarówno na szczeblu administracji państwowej jak również z pozycji Ukraińskiej Cerkwi Greckokatolickiej. Dzięki takiemu przedstawieniu relacji możemy zrozumieć wyjątkowość i doniosłość pielgrzymki Ojca Świętego na Ukrainę w 2001 roku.

Ostatni blok tekstów uświadamia nam więc problemy, jakie napotkał Papież Polak w relacjach z prawosławiem, szczególnie rosyjskim. Trudność relacji uwypukla się jeszcze szczególnie, gdy spojrzymy na nie przez pryzmat zaprezentowanych również stosunków z islamem. Dzięki takiemu podejściu swój odpowiedni wymiar nabierają dwa teksty traktujące o relacjach z religią Mahometa.

Artykuły Anny Janiak i Piotra Burgońskiego w sposób uzupełniający się proponują czytelnikowi potraktować islam i chrześcijaństwo jako sojuszników, którzy próbują razem przeciwstawić się „negatywnym zjawiskom uwidaczniającym się we współczesnym świecie”⁶. Przykładem realizacji tego „paktu” była obrona życia na forum ONZ w 1994 roku. Przedstawienie historii stosunków między Kościołem katolickim a islamem od czasu Papieża Jana XXIII, daje podstawy do rozważenia polityki papieskiej, która uwzględniając różnice obu religii, posługuje się „delikatnym” językiem dyplomacji, tak aby napięcia i ewentualne niesnaski łagodzić. Z obu tekstów maluje się bowiem obraz islamu, który podobnie jak prawosławie obawiał się możliwości traktowania jego wyznawców jako niewiernych i chęci ich nawrócenia. Z tego też powodu należałoby wspomniany powyżej sojusz potraktować jako

⁵ Cyt. Za M. Zamojska, *Żywotność nauczania i działalności Jana Pawła II w pamięci Polaków – analiza tekstów prasowych ukazujących się z okazji 3 rocznicy śmierci Papieża*, [w:] *Jan Paweł II...*, s. 161.

⁶ P. Burgoński, *Jan Paweł II i islam: polityka przyjaznych gestów czy polityczny sojusz?*, [w:] *Jan Paweł II...*, s. 277.

„porozumienie nieformalne, powstałe na gruncie podobnych przekonań partnerów tak, że ich bliskość i współpraca były niejako naturalne”⁷.

Oceniając pracę zbiorową jako całość, należy zwrócić uwagę na podział tekstów, który sprawia, że, mimo iż jest ona złożona z różnych artykułów, staje się rzeczywiście jednolita. Znamienne jest, iż podstawowe kategorie, jakie odnajdujemy w tomie: ekumenizm, współczesność, przemiany polityczne, tożsamość Europy są jednocześnie głównymi zagadnieniami pontyfikatu Ojca Świętego.

Na pracę należy też zwrócić uwagę ze względu na ważne spostrzeżenie wręcz metodologiczne, które wprost pada co prawda w jednym tekście, ale jest obecne w całej publikacji: „Papież rozumiał politykę w duchu arystotelesowskim, traktując ją jako część etyki. [...] postrzegał (politykę – A.L.) jako aktywność dotyczącą celów, wartości czy ideałów. Jak można przeczytać w encyklice *Laborem exercens*, polityka oznaczała dla Papieża „roztropną troskę o dobro wspólne”⁸.

Opisana obecność w nauce Jana Pawła II integracji europejskiej oraz stosunku do prawosławia uzupełniona dowodami na recepcję myśli papieskiej we współczesnej polityce sprawia, iż recenzowana publikacja okazuje się pozycją ciekawą. Można co prawda odnieść wrażenie, że niektóre spostrzeżenia powtarzają się na łamach różnych artykułów, jednak nie zmienia to faktu, iż dzięki tej pracy czytelnik ma możliwość zapoznania się z nowymi faktami.

W kontekście zagadnień, takich jak demokracja i kapitalizm, Jan Paweł II, często określany jako tradycjonalista, okazuje się Papieżem „postępowym”. Owa kontrowersyjność pokazuje, w jakich czasach pełnił On pontyfikat. Tempo i skala zmian zachodzących na świecie sprawiały, iż mimo swojego pozytywnego stosunku do współczesności, broniąc fundamentu wiary, stawał się w powszechnym znaczeniu przeciwnikiem postępu. Dzięki recenzowanej publikacji możemy poznać choć zarys zawłości pontyfikatu Wielkiego Papieża.

Dorota Maj, rec. [Maria Marczevska-Rytko, *Religia i polityka w globalizującym się świecie*, Wydawnictwo UMCS, Lublin 2010, ss. 361.]

We współczesnym świecie religia jest jednym z czynników warunkujących procesy i zjawiska polityczne na poziomie państwowym i w skali globalnej. Religia i polityka, chociaż przyporządkowane są dwóm odmiennym sferom, podlegają dynamicznemu współoddziaływaniu. Religia jako nośnik wartości, idei czy rozwiązań instytucjonalnych wpływa na decyzje podejmowane przez polityków, te zaś przekształcają system religijny.

Zamierzeniem pracy zatytułowanej *Religia i polityka w globalizującym się świecie* jest analiza teoretycznych problemów wzajemnych relacji pomiędzy religią i polityką w dobie wyzwań procesów globalizacji. Problematyka ta nie znajduje dostatecznego odzwierciedlenia w dotychczasowym stanie badań. Czynnikiem religijny nie odgrywał znaczącej roli w badaniach politologicznych. Do istotnego przewartościowania tego stanu rzeczy dochodzi w ostatnich latach.

⁷ *Ibid.*, s. 286.

⁸ *Ibid.*, s. 276.

Jakościowo nowe cechy interakcji pomiędzy religią i polityką ukształtowały się pod wpływem postępującej globalizacji. Zmiany zachodzące wewnątrz systemu religijnego obejmują zachowania i postawy wyznawców. Z jednej strony coraz wyraźniej akcentowana jest potrzeba indywidualnych przeżyć wewnętrznych, co prowadzi do powstania swoistego rynku duchowości. Towarzyszące tym przemianom procesy sekularyzacji, prywatyzacji i deprivatyzacji religii, stawiają w nowym świetle kondycję Kościołów zinstytucjonalizowanych. Z drugiej zaś strony, we współczesnym świecie religia odgrywa ważną rolę w umacnianiu tożsamości grupowej, czego symptomem jest odrodzenie religijne oraz towarzyszący mu wzrost znaczenia ekstremizmu i fundamentalizmu religijnego.

W warunkach procesów globalizacji mamy do czynienia z nową strukturą władzy, opartą na równowadze pomiędzy państwami, jednostkami oraz rynkami globalnymi. Jedną z konsekwencji przemian jest wzrastanie znaczenia w sferze polityki „elektronicznego stada”, czyli milionów inwestorów wpływających na stabilizację lub destabilizację światowych rynków. Państwa stoją więc przed wyborem dostosowania się lub nie do reguł rządzących wolnym rynkiem.

Przeprowadzone przez autorkę badania pozwalają odrzucić tezę zakładającą, że w warunkach procesu globalizacji osłabieniu uległo oddziaływanie czynnika religijnego. Jego wpływ związany jest z określonym kręgiem cywilizacyjno-kulturowym, gdyż inaczej sytuacja przedstawia się w kręgu cywilizacji zachodniej, wyrosłej na gruncie tradycji judeochrześcijańskiej, inaczej w zaś w kręgu kultury islamskiej. Na oddziaływanie czynnika religijnego wpływa również kształt systemu politycznego oraz status religii w danym państwie, wynikający z przyjętych rozwiązań konstytucyjnych, ale również samo zapotrzebowanie na religię ze strony społeczeństwa.

Analizie zostały poddane relacje pomiędzy religią i nauką. Zebrany przez autorkę materiał badawczy pozwala stwierdzić, że religia i nauka stanęły zarówno wobec wyzwań stawianych przez nasilające się procesy globalizacji, jak i wobec wewnętrznego kryzysu. Podłożem tego zjawiska w przypadku systemu religijnego jest m. in. rozwijający się od przełomu XVIII i XIX wieku scjentyzm, odrzucający religijne założenia *a priori*. Z kolei w przypadku nauki, kryzys wynika z bezradności nauki wobec pojawiających się konfliktów i problemów – w takich sytuacjach zyskują na znaczeniu postawy ni Naukowe.

Zweryfikowana została hipoteza zakładająca, że wspólnoty religijne można traktować jako grupy interesu i ruchy społeczne. W literaturze przedmiotu brakuje ścisłej definicji związku wyznaniowego czy ustalonej hierarchii genealogicznej odłamów i sekt. Związek religijny jest specyficznym typem zorganizowanej społeczności ludzkiej, posiadającym określony ustrój wewnętrzny. Głównym kryterium wyróżniającym związki wyznaniowe jest cel, jakim jest zaspokajanie potrzeb religijnych. Związki wyznaniowe, ze względu na dostarczanie swoim członkom kompensat w postaci obietnic przyszłych nagród, jak i nagród doczesnych, można rozpatrywać jako specyficzne struktury łączące sferę *sacrum* i *profanum*. Wpływ na postrzeganie związków wyznaniowych jako grup interesu mają czynniki wewnętrzne i zewnętrzne. Wśród czynników wewnętrznych istotną rolę odgrywają doktryna religijna, stosunek do społeczeństwa, obiecanie nagrody i kompensaty. Wśród czynników zewnętrznych możemy wymienić rozwiązania prawne obowiązujące w danym systemie politycznym oraz sposób postrzegania danej wspólnoty przez społeczeństwo. Ważny okazuje się pluralizm wyznaniowy, jednakże nawet w społeczeństwach charakteryzujących się dużym stopniem pluralizmu nie wszystkie wspólnoty religijne traktowane są jednakowo.

W analizie relacji pomiędzy religią i demokracją można wyróżnić trzy stanowiska. Zgodnie z pierwszym religia jest sprzeczna z porządkiem demokratycznym, stanowiąc niejako jego zaprzeczenie. Z taką sytuacją mamy do czynienia w państwach muzułmańskich, gdzie religia współtworzy porządek prawny, a niechęć do systemu demokratycznego potęgowana jest przez zyskujący na znaczeniu fundamentalizm. Ujęcie drugie zakłada, że system demokratyczny nie może w pełni funkcjonować bez religii, bowiem religia zaspokaja te ludzkie potrzeby, które nie znajdują się w kompetencjach władzy państwowej. Doskonałym przykładem relacji tego typu są Stany Zjednoczone, gdzie pomimo konstytucyjnego rozdziału religii i państwa, religia funkcjonuje w sferze publicznej. Podejście trzecie zakłada, że nie można jednoznacznie stwierdzić, że religia i polityka generalnie dają się pogodzić czy nie, co wynika ze złożoności materii, zarówno w odniesieniu do religii, jak i demokracji.

Istotnym problemem wydaje się przystawalność zachodniego modelu demokracji do uwarunkowań kulturowych innych cywilizacji, odwołujących się do różnorodnych systemów religijnych.

Generalnie komponent demokratyczny jest pozytywnie przyjmowany przez wspólnoty religijne, większe kontrowersje budzi komponent liberalny, w tym przede wszystkim pojmowana przez jego pryzmat wolność.

Funkcjonowanie wspólnot religijnych w warunkach nasilających się procesów globalizacji, naznaczone jest obecnością procesów sekularyzacji, prywatyzacji i deprywatyzacji religii, będących pochodnymi złożonej struktury współczesnego świata. Paradygmat sekularyzacji był przez długi czas najistotniejszym punktem odniesienia w debatach dotyczących miejsca religii zarówno w wymiarze jednostkowym, jak i globalnym. Pojęciem sekularyzacji określane są procesy uwalniania się jednostek i instytucji od nadrzędnej roli religii czy też przejmowania przez władzę świecką sfer tradycyjnie zdominowanych przez religię. Utożsamiana jest także z osłabianiem religii i kształtowaniem się społeczeństwa bez religii. Sekularyzacja jest procesem o globalnym charakterze, warunkowanym procesami modernizacji. Prywatyzacja z kolei oznacza stopniowy zanik funkcji tradycyjnie wypełnianych w społeczeństwach przez zinstytucjonalizowane Kościoły i zastępowanie religijności zinstytucjonalizowanej religijnością o charakterze prywatnym. Procesom prywatyzacji towarzyszą procesy deprywatyzacji. Sprowadzają się one do opuszczenia przez religię sfery prywatnej i wkroczenia do sfery publicznej, co powoduje, że religia ponownie staje się przedmiotem publicznego zainteresowania. Przesłanek procesu deprywatyzacji należy upatrywać w zmianie ładu międzynarodowego spowodowanego przez rewolucję w Iranie, udziale czynnika religijnego w polskiej Solidarności, rozwoju teologii wyzwolenia w Ameryce Łacińskiej i nasilaniu fundamentalizmu protestanckiego w Stanach Zjednoczonych.

Procesowi odrodzenia religijnego towarzyszy wzrost fundamentalizmu i ekstremizmu religijnego, co jednak znamienne, wśród wyznawców nie następuje równoczesny wzrost religijności. Odnośnie do fundamentalizmu pojawiają się znaczące trudności metodologiczne i terminologiczne. Problemem jest rozdzielenie w tej materii stanowiska naukowego i publicystycznego. Rozwój fundamentalizmu stanowi wyzwanie dla państw, gdyż dopuszcza stosowanie ekstremizmu w celu osiągnięcia zamierzonych celów bez względu na konsekwencje. Egzemplifikacją tego stanowi sytuacja w Iranie, gdzie po zwycięstwie rewolucji muzułmańskiej odżegnano się od rozwiązań prozachodnich. Otworzyło to drogę dla takich praktyk, jak: uczestnictwo duchownych w polityce, ustanawianie instytucji religijnych w państwie czy

zakaz służenia władzy, która nie opiera się na religii. Z kolei w Indiach, pomimo przyjęcia modelu charakterystycznego dla państw świeckich, w obliczu przybierającego na sile fundamentalizmu hinduskiego, pojawiają się uzasadnione obawy przed stworzeniem porządku stanowiącego alternatywę dla państwa opartego na zasadach demokratycznych i świeckich.

Analizie poddany został problem przywództwa politycznego i religijnego. Przywództwo jest jednym z aspektów władzy. Na przestrzeni wieków źródłem autorytetu, do którego odwoływali się władcy był Bóg. Przywódcy polityczni często odwołują się do wymiaru wykraczającego poza porządek doczesny, co wynika z przekonania o wyższości porządku wyznaczonego ramami *sacrum*. Za przykład służy przywództwo Gandhiego, którego istotnym elementem było sięganie do etycznych założeń hinduizmu. Sam zresztą hinduizm traktowany był jako duchowy fundament tradycji indyjskiej. Również w przypadku Dalajlamy XIV istotą przywództwa jest łączenie przywództwa religijnego i politycznego.

Konferencja *Wsparcie finansowe projektów międzynarodowych w ramach Europejskiej Współpracy Terytorialnej*, Natolin, 20 stycznia 2010

Granice państwowe w Europie przestają być barierą, która oddziela państwa. Wiele problemów można łatwiej rozwiązać z partnerami z innych państw. Przykładowo ochrona środowiska czy powódzie wręcz wymagają współpracy międzynarodowej. Realizację wspólnych działań wspierają programy Europejskiej Współpracy Terytorialnej (EWT) z udziałem państw członkowskich UE, a także programy Europejskiego Instrumentu Sąsiedztwa i Partnerstwa (EISP), w które zaangażowane są także państwa sąsiadujące z Unią.

20 stycznia 2010 r. odbyła się w Natolinie konferencja „Wsparcie finansowe projektów międzynarodowych w ramach Europejskiej Współpracy Terytorialnej”, zorganizowana przez Studium Dziennikarstwa Europejskiego przy Fundacji Centrum Europejskie Natolin oraz Ministerstwo Rozwoju Regionalnego.

W pierwszej części konferencji Aleksandra Sztetyło-Budzewska, Dyrektor Departamentu Informacji, Promocji i Szkoleń w Ministerstwie Rozwoju Regionalnego, przedstawiła zarysy polityki spójności Unii Europejskiej. Zaakcentowała przy tym, że celem programów międzynarodowych jest poprawa relacji UE z sąsiadami z zewnątrz. To bardzo duże wyzwanie, gdyż przykładowo polska gmina musi nawiązać kontakty z ministerstwem litewskim czy niemieckim.

Następnie Karolina Piądlowska-Firlej z Wydziału Koordynatora Krajowego Programów EWT opisała podstawy działania Europejskiej Współpracy Terytorialnej, akcentując, że EWT i Europejski Instrument Sąsiedztwa i Partnerstwa (EISP) zastąpiły Inicjatywę Wspólnotową Interreg III (realizowaną w latach 2004-2006).

Podczas konferencji podawano przykłady projektów realizowanych w ramach programów Europejskiej Współpracy Terytorialnej z udziałem Polski. Jednym z projektów jest „Join development of cross-border tourism information products by South Balic oceanographic museums (Balitic Museums 2.0)” realizowany w ramach Programu Współpracy Transgranicznej Południowy Bałtyk 2007-2013. Partnerem wiodącym w projekcie jest Stralsund University of Applied Sciences / Fachhochschule Stralsund, DE, a partnerami German Oceanographic Museum (DE), Morski Instytut Rybacki w Gdyni – Akwarium Gdyńskie (PL), Uniwersytet

Szczeciński (PL), Lithuanian Sea Museum (LT), Museum of the Word Ocean, Kaliningrad Oblast (RU). Celem projektu jest wspólne przygotowanie innowacyjnych narzędzi komunikacyjnych dla muzeów oceanograficznych, zaplanowano także rozwój przewodnika dla zwiedzających i sprawnego systemu informacji. Działania te mają na celu zwiększenie atrakcyjności muzeów przede wszystkim dla turystów obcojęzycznych.

Natomiast Program Współpracy Transgranicznej Rzeczpospolita Polska (województwo lubuskie) – Brandenburgia 2007-2013 realizuje projekt Drogi Św. Jakuba na pograniczu polsko-niemieckim, którego celem jest stworzenie transgranicznego systemu oznakowania i informacji. Partner wiodący to Arbeitsinitiative Letschin, a partnerami są Landkreis Maerkisch – Oderland, Landkreis Oder – Spree, Stadt Frankfurt (Oder), Powiat Sulęcín, Tourismusverband Oder – Spree oraz Powiat Słubice. Szlak Św. Jakuba (ok. 221 km po stronie niemieckiej i 114 km po stronie polskiej), leżący na obszarze Euroregionu Pro Europa Viadrina ma zostać po polskiej i niemieckiej stronie wyposażony w jednolity system informacji, jako wysokiej klasy szlak pielgrzymkowy i turystyczny.

Z kolei Program Operacyjny Współpracy Transgranicznej Rzeczpospolita Polska – Republika Słowacja 2007-13 realizuje projekt „Rewitalizacja linii kolejowej Szklarska Poręba -Harrachov”. Partnerami są Samorząd Województwa Dolnośląskiego reprezentowany przez Dolnośląską Służbę Dróg i Kolei we Wrocławiu oraz Państwowy Zarząd Infrastruktury Kolejowej w Pradze (Republika Czeska). Planowany zakres odnowy linii kolejowej pozwoli na bezpieczne prowadzenie ruchu kolejowego zarówno w okresie letnim, jak i zimowym. Realizacja projektu będzie miała istotny wpływ na wzrost atrakcyjności turystycznej ośrodków na terenie polskich i czeskich Sudetów.

Kolejny referent Paweł Natkaniec z Wydziału Koordynacji Systemu Wdrażania Ministerstwa Rozwoju Regionalnego przedstawił Programy Współpracy Transgranicznej na zewnętrznej granicy Unii Europejskiej w ramach Europejskiego Instrumentu Sąsiedztwa i Partnerstwa (EISP).

W ramach EISP Unia Europejska świadczy pomoc wspólnotową na rzecz rozwoju obszaru dobrobytu i stosunków dobrosąsiedzkich. Kraje objęte współpracą to: Armenia, Azerbejdżan, Białoruś, Egipt, Gruzja, Izrael, Jordania, Liban, Libia, Maroko, Mołdowa, Autonomia Palestyńska Zachodniego Brzegu Jordanu i Strefy Gazy, Federacja Rosyjska, Syria, Tunezja oraz Ukraina.

W latach 2007-2013 dwa Programy współpracy transgranicznej EISP na polskiej granicy wschodniej są zarządzane przez Polskę:

Litwa-Polska-Rosja (*132,1 mln EUR*)

Polska-Białoruś-Ukraina (*186,2 mln EUR*).

Cel Programu Współpracy Transgranicznej Polska – Białoruś – Ukraina to wspieranie transgranicznych procesów rozwojowych, wzrost konkurencyjności obszarów przygranicznych, poprawa jakości życia oraz współpraca sieciowa i wspieranie inicjatyw społeczności lokalnych.

Celem Programu Współpracy Transgranicznej: Litwa – Polska – Rosja jest wspieranie transgranicznych procesów rozwojowych, rozwoju społecznego, gospodarczego i przestrzennego, a także priorytet horyzontalny dotyczący kontaktów międzyludzkich.

Podstawowymi kryteriami kwalifikowalności projektów zarządzanych przez Polskę jest partnerstwo transgraniczne nad granicą UE. Projekt musi być złożony wspólnie przez beneficjentów z Polski i/lub Białorusi i/lub Ukrainy, a działania inwestycyjne mogą być

realizowane wyłącznie na głównym obszarze wsparcia. Ogólna wartość działań finansowanych w regionach przyległych nie może przekraczać 20% ogólnego budżetu programu.

W ramach Europejskiego Instrumentu Sąsiedztwa i Partnerstwa aktualnie realizowanych jest dziewięć programów lądowych (tam gdzie znajdują się bezpośrednio granice z Unią) oraz sześć obejmujących granice morskie.

Konferencja udowodniła, że projekty współpracy terytorialnej dają szansę polskim podmiotom do włączenia się w europejskie sieci współpracy. Dzięki kontaktom zagranicznym, pracy w środowisku międzynarodowym niewątpliwie następuje rozwój zasobów ludzkich. Niezaprzeczalny jest także wpływ EWT na kształtowanie polityk lokalnych i regionalnych. Również dzięki działaniom promocyjnym w ramach projektów EWT uczestnicy mogą się zaprezentować międzynarodowej publiczności. Realizacja tego typu projektów jest bardzo trudna, chociażby z powodu konieczności współpracy z zagranicznymi partnerami, ale przyczynia się do zdobycia cennego doświadczenia, a także zwiększenia możliwości realizacji projektów finansowych z programów krajowych.

Lidia Pokrzycka

Konferencja UE po przyjęciu Traktatu Lizbońskiego – praca prezydencji i Komisji Europejskiej, Natolin, 18 marca 2010

Studium Dziennikarstwa Europejskiego w Natolinie 18 marca 2010 roku zorganizowało konferencję „UE po przyjęciu Traktatu Lizbońskiego – praca prezydencji i Komisji Europejskiej”. W pierwszej części konferencji Pilar Barrero Garcia, Radca ds. Prasy Ambasady Hiszpanii w Polsce przedstawiła działania podejmowane podczas prezydencji hiszpańskiej w UE, priorytety i przebieg w kontekście Traktatu Lizbońskiego. Zaakcentowała przy tym, że to trudna prezydencja z racji m.in. zmiany dotychczasowej struktury UE (szerszych kompetencji Parlamentu Europejskiego, nowej Komisji Europejskiej), a także kryzysu gospodarczego i nowego układu sił światowych (np. rozszerzenia grupy G8 na G20). To także pierwsza prezydencja, podczas której należy współpracować z krajami, które obejmą prezydencje w następnych latach. Oznacza to, że konieczne jest opracowanie programu działania na 18 miesięcy (wspólnie z Belgią i Węgrami).

Podczas prezydencji Hiszpanii odbędzie się 2600 spotkań roboczych w Brukseli i 300 w Hiszpanii, co najlepiej obrazuje ogrom wykonywanej pracy. Głównymi priorytetami dla prezydencji stało się pełne wdrożenie Traktatu Lizbońskiego, przezwyciężenie kryzysu gospodarczego, wzmocnienie roli Europy na arenie światowej oraz ściślejsze utożsamianie się obywateli poszczególnych państw członkowskich z Unią Europejską. Hiszpania angażuje się także na rzecz równości wobec prawa pracy i warunków pracy oraz przeciw przemocy wobec kobiet. W 2015 roku ocenione zostaną efekty postępu działań w tych zakresach. Prezydencja prowadzi również negocjacje z Chorwacją w sprawie wejścia do UE, wspiera także Turcję w tym zakresie. Hiszpania organizuje szczyt UE-Chiny i UE-Japonia oraz popiera rozwój Europejskiej Służby Zagranicznej. Według P. Barrero Garcia prezydencja stawia na innowacyjność, wspiera małe i średnie przedsiębiorstwa. Nie zapomina przy tym o rozwiązywaniu konfliktów w świecie, opracowuje m.in. strategie pokojowe dotyczące Izraela i Palestyny.

Z kolei dr Paweł Samecki, ekonomista, były wiceminister finansów, do stycznia 2010 roku komisarz w Komisji Europejskiej ds. polityki regionalnej przedstawił pracę i dorobek Komisji Europejskiej minionej kadencji. Stwierdził przy tym, że Komisja Europejska promuje interesy UE, pełni funkcję strażnika traktatów i ma inicjatywę legislacyjną, zarządza przy tym zasobami finansowymi, kadrowymi i rzeczowymi. Do osiągnięć Komisji Europejskiej P. Samecki zaliczył współudział w przezwyciężaniu kryzysu ekonomicznego oraz sukces społeczno-polityczny układu z Schengen. Główną słabością – według referenta – były wyniki Dyrektywy Usługowej¹, co stało się konsekwencją ograniczeń narzucanych przez poszczególne państwa członkowskie. Paweł Samecki opisał również codzienne czynności podejmowane przez komisarza Komisji Europejskiej ds. polityki regionalnej. Były to m.in. udział w pracach Kolegium Komisarzy, współpraca z przedstawicielami poszczególnych rządów państw członkowskich, organizacji pozarządowych i stowarzyszeń regionów.

Na zakończenie konferencji Katarzyna Smyk, zastępca Dyrektora Departamentu Polityki Ekonomicznej MSZ przedstawiła Strategię Gospodarczą „Europa 2020” w kontekście nowych warunków instytucjonalnych. Referentka zaakcentowała, że Strategia to debata miękka, która buduje kontekst tak zwanych debat twardych (np. negocjacji nowej perspektywy finansowej na lata 2014-2020, czy debaty na temat przyszłej polityki transportowej, transeuropejskich sieci transportowych 2011-2020).

Komisja Europejska przy propozycji Strategii kładzie nacisk na wzrost oparty na wiedzy i innowacji, społeczeństwo integracyjne o wysokiej stopie zatrudnienia oraz wzrost proekologiczny w ramach konkurencyjnej i zrównoważonej gospodarki. Cele realizacji strategii na poziomie UE to m.in. stopa zatrudnienia wzrastająca do 75%, udział osób z wykształceniem wyższym w populacji (w wieku 30-34 lata) – do 40%, wskaźniki zagrożenia ubóstwem – 17%, redukcja emisji CO₂, wzrost udziału odnawialnych źródeł energii oraz redukcja zużycia energii do 20%.

Referentka zaprezentowała także agendę marcowej Rady Europejskiej i stanowisko Polski na Radę Europejską. Polska sugeruje, by bardziej uwypuklić zróżnicowanie krajów UE. Polityka spójności (w wymiarze ekonomicznym, społecznym i terytorialnym) powinna być kluczowym narzędziem realizacji celów Strategii EU 2020. Należy także uzupełnić listę wskaźników o wyznacznik dotyczący infrastruktury (teleinformatycznej, transportowej i energetycznej). Polska kładzie również nacisk na jakość kształcenia i umiejętności w szerszym przedziale wiekowym. Akcentuje także, że zmniejszenie ubóstwa jest mało realne w przypadku UE. Unia nie ma w tym zakresie kompetencji, instrumentów działania².

W dyskusji podkreślano, że bardzo ważne jest to, by Polska aktywnie uczestniczyła w modyfikowaniu projektów UE. Biorąc pod uwagę nowy kształt struktury UE, ewentualny brak aktywności będzie rzutował na kondycję kraju przez lata.

Lidia Pokrzycka

¹ Dyrektywa Usługowa zakładała częściową liberalizację przepływu usług w Unii Europejskiej.

² Przeciwdziałanie ubóstwu to kompetencje narodowe.

Kronika Naukowa Wydziału Politologii

A chronicle of scientific events of the Faculty of Political Science

Konferencje organizowane na Wydziale Politologii

Wydział Politologii UMCS (przy współpracy z Biurem Rzecznika Praw Dziecka i Kuratorium Oświaty w Lublinie) zorganizował 16 marca 2010 r. konferencję na temat *Uwarunkowania życia codziennego a zdrowie psychiczne dziecka*.

Konferencja naukowa *Radio a Społeczeństwo*

Międzynarodowa konferencja interdyscyplinarna *Radio a Społeczeństwo* odbyła się w Lublinie w dniach 12-13 kwietnia 2010 roku. Jej organizatorem był Zakład Komunikacji Społecznej Wydziału Politologii UMCS oraz Podlaska Fundacja Wspierania Talentów. Patronat medialny objęły Polskie Radio Lublin SA oraz Akademickie Radio Centrum. Kierownikiem konferencji była dr Grażyna Stachyra, a sekretarzem mgr Elżbieta Pawlak-Hejno. W konferencji udział wzięło 42 naukowców i studentów reprezentujących 18 uczelni. 38 z nich wywodziło się z polskich jednostek naukowych, czworo badaczy reprezentowało jednostki zagraniczne (z Francji, Niemiec, Portugalii i Wielkiej Brytanii).

Obrady pierwszego dnia konferencji miały miejsce gościnnie w Sali Posiedzeń Rady Wydziału Humanistycznego. Rozpoczął je panel międzynarodowy zatytułowany *Modern Radio in Europe*. Uroczystego otwarcia konferencji dokonał Dziekan Wydziału Politologii prof. dr hab. Grzegorz Janusz.

Panel międzynarodowy poprowadzony został przez prof. Stanisława Jędrzejewskiego (Akademia Leona Koźmińskiego, KUL). Jako pierwszy wygłosił referat prof. Guy Starkey (University of Sunderland) *Digital radio in the digital age? The challenge of digital migration: a case study*. Swoje wystąpienie poświęcił zagadnieniu cyfrowej emisji sygnału radiowego i wpływu tej technologii na tradycyjny sposób odbioru. Prof. Hans Kleinsteuber z Uniwersytetu w Hamburgu zaprezentował przegląd historycznych uwarunkowań, w ramach których funkcjonowało radio w różnych krajach Europy. Wykład ten nosił tytuł *Radio in Europe*. Po krótkiej przerwie temat *Towards Post Radio: between promises and contingencies, questions about radio innovation* rozwinął prof. Jean-Jacques Cheval z Uniwersytetu w Bordeaux. Wystąpienie z jednej strony opisywało pewne trendy w radiofonii europejskiej ostatnich kilku dekad, z drugiej zaś było próbą nakreślenia możliwych scenariuszy rozwoju

radia, ze wszelkimi uwarunkowaniami natury technologicznej, ekonomicznej, czy społeczno-kulturowej. Kolejna prezentacja dotyczyła nowych mediów i ich wpływu na radio. Prof. Madalena Oliveira (Universidade do Minho) oraz prof. Stanisław Jędrzejewski omówili kwestie związane z dostosowywaniem radiowej ekspresji do potrzeb emisji internetowej. Referat zatytułowany *From Air to Web – shaping radio for Internet* poświęcony był zarówno czynnikom technicznym, jak i językowym, które kształtują przekaz radia internetowego. Kolejnym mówcą była prof. dr hab. Elżbieta Pleszkun-Olejniczakowa (Uniwersytet Łódzki), sięgająca po archiwalne przekazy radiowe sprzed kilkudziesięciu lat ilustrujące jej wykład pt. *Kulturowy przekaz radia*. Aspekt społecznościowy i wspólnotowy radia poruszyła dr Urszula Doliwa w wystąpieniu *Koncepcja radia społecznego*, w którym wskazała na uwarunkowania, w jakich radio społeczne (lokalne, środowiskowe) funkcjonuje w Polsce oraz krajach Unii Europejskiej i USA. Wskazała na wartości, w jakich nośnikiem jest ten typ radia oraz na zagrożenia przed nim stojące. Jako ostatnia swój referat wygłosiła dr Ilona Biernacka-Ligęza z Uniwersytetu Opolskiego, która przybliżyła słuchaczom kształt współczesnej radiofonii norweskiej, ze szczególnym uwzględnieniem radiofonii lokalnej tego kraju oraz specyficznej ochrony ustawodawczej, jakiej podlega lokalny charakter radia. Wykład ten, zatytułowany *Radio lokalne w Norwegii*, zakończył wystąpienia tematyczne, po których nastąpiła dyskusja nad wygłoszonymi tekstami, moderowana przez prof. Stanisława Jędrzejewskiego.

Kolejnym punktem konferencji było spotkanie autorskie z red. Katarzyną Michalak (Radio Lublin), dwukrotną laureatką Prix Italia dla najlepszych reportażyście Europy, a także wielu innych nagród krajowych i międzynarodowych. Oprócz reportażu „Dzień Taty” zebrani mieli okazję wysłuchać fragmentów innych reportaży krajowych i zagranicznych oraz opowieści o reporterskim powołaniu, docieraniu do tematów oraz szczególnej więzi łączącej autorkę z bohaterami opowieści. Spotkanie nie obyło się bez pytań do Autorki oraz jej opinii m.in. na temat współczesnego statusu reportażu w polskiej radiofonii.

Drugi dzień obrad podzielony był na dwie równoległe toczące się sesje na Wydziale Politologii. Tytuły sekcji to „kulturowa” oraz „językowo-gatunkowa”, a także poświęcony działalności studentów specjalny „Panel studencki”.

Obrady sekcji kulturowo-społecznej pod przewodnictwem prof. Elżbiety Pleszkun-Olejniczakowej rozpoczęła dr Mirosława Wielopolska-Szymura z Uniwersytetu Śląskiego, analizując w wystąpieniu *Program III Polskiego Radia – budowanie wspólnoty słuchaczy* proces transformacji formuły programowej „Trójki” oraz adekwatne do niego reakcje ze strony audytorium. Następnie dr Jagoda Bloch (Uniwersytet Warszawski) zaprezentowała referat *Rola serwisów informacyjnych w tworzeniu wspólnoty z odbiorcami*. Zwróciła uwagę na strukturę współczesnego serwisu informacyjnego w radiu oraz zaprezentowała wyniki badań kilkuset godzin materiału audialnego. Z kolei dr Małgorzata Żurakowska (KUL, Radio Lublin) w wystąpieniu *Radio a tworzenie wspólnoty. Na przykładzie akcji „Pomóż dzieciom przetrwać zimą” Radia Lublin* poruszyła aspekt praktyczny funkcjonowania wspólnoty dziennikarzy oraz słuchaczy niosących pomoc potrzebującym. Podkreśliła trwałość oraz szczególny aspekt emocjonalny jej istnienia. Dyskusję poprzedził referat dr Katarzyny Zagórskiej z Uniwersytetu Adama Mickiewicza w Poznaniu *Program – portal – działanie w poznańskiej radiofonii katolickiej*, w którym zarysowała specyfikę więzi nadawcy sformatowanego według klucza religijnego ze swoimi słuchaczami.

Po przerwie dalszy ciąg obrad zainaugurował dr Bernard Grzonka z Uniwersytetu Śląskiego referatem *Regionalne Radio na Śląsku*, w którym zaakcentował aspekt kulturowych

odrębności regionów, która powinna znaleźć swoje odzwierciedlenie w kształtowaniu przekazu medialnego. Mgr inż. Katarzyna Miętkiewicz (Uniwersytet Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy, Polskie Radio Pomorza i Kujaw) w wystąpieniu *Radio jako medium komunikowania społecznego w wymiarze regionalnym i jego wpływ na rozwój społeczeństwa* podkreśliła znaczenie sprzężenia zwrotnego w negocjowaniu formuły komunikatu radiowego. Mgr Magdalena Szydłowska (Uniwersytet Warmińsko-Mazurski, Radio Olsztyn) zaprezentowała *Pogranicze z daleka i z bliska*, zarysowując problematykę fonicznego kształtowania aspektów „granicznych” oraz towarzyszących temu kwestii budulca językowego. Przed dyskusją wystąpiła jeszcze mgr Anna Cieśla (Uniwersytet Śląski), przedstawiając referat *Rola radia w przekazywaniu kultury. Analiza na przykładzie programów i informacji kulturalnych w Radiu Kielce*, w którym szczególną uwagę poświęciła kulturowej roli radia jako medium budującego nastrój i potęgującego emocje.

Po przerwie jako pierwsza zabrała głos mgr Małgorzata Adamik (UMCS w Lublinie), referując temat *Telewizyjna a radiowa reklama polityczna u progu XXI wieku* i akcentując aspekty komunikacyjnej specyfiki mediów w kontekście poruszanej społeczno-politycznej problematyki. Z kolei dr Grażyna Stachyra (UMCS w Lublinie) zaproponowała temat *Sfera liminoidalna w radiu*. Podjęła problem antropologicznych badań radia, funkcjonowania tego medium w nurcie kultury, a także ewokowanych charakterem społeczeństwa postindustrialnego zmian w radiowym przekazywaniu. Na zakończenie wystąpiła mgr Justyna Kędziora (UMCS w Lublinie) z referatem *Obraz społeczeństwa polskiego w audycjach Polskiego Radia Lwów*, w którym przedstawiła panoramę audycji podejmujących tę problematykę, akcentując realizacyjne aspekty ich antenowych prezentacji.

Obrazom sekcji językowo-gatunkowej w pierwszej części przewodniczyła dr Magdalena Piechota z UMCS. Rozpoczęły się one od referatu dr Moniki Wawer z Uniwersytetu Jagiellońskiego, która dokonała porównania modeli radiowych i telewizyjnych programów typu talk-show w wystąpieniu zatytułowanym *Rozmowa w radiu, rozmowa w telewizji – specyfika przekazu*. O radiu jako nośniku sztuki na podstawie słuchowisk okresu międzywojennego i ich społecznego odbioru opowiedziała dr Aneta Wójciszyn-Wasil (Polskie Radio Lublin) w prezentacji *Radio: od 'blind medium' do nowoczesnego języka sztuki. Z powodu trwającej żałoby narodowej na wygłoszenie swojego referatu Radio w grze: naciskane czy uciskane. O infotainmentowej formie przekazu w serwisach i programach na żywo nie zdecydowała się mgr Alina Kietrys, zaś dr Monika Białek-Lubińska (Uniwersytet Gdański) w miejsce anonsowanego tematu *Cechy strukturalne polskiego reportażu radiowego* poświęciła swój czas wspomnieniu red. Krystyny Bochenek, wicemarszałek Senatu, tragicznie zmarłej w katastrofie lotniczej pod Smoleńskiem.*

Po przerwie przewodnictwo obrad przejęła mgr Alina Kietrys z Uniwersytetu Gdańskiego. Mgr Kinga Klimczak i Juliusz Mroziński z Uniwersytetu Łódzkiego zaprezentowali po niej ilustrowany fragmentami reportażu temat *Reportaż radiowy – pomiędzy żywą mową a pismem*, w którym poddali analizie sposób przekazu tekstów reportażowych i ich charakter. Klasycznym gatunkom radiowym w postaci słuchowisk i teatru radiowego oraz ich kulturowym uwarunkowaniom poświęcone były kolejne referaty – mgr Joanny Bachury *Słuchowisko a współczesne zjawiska kulturowe* oraz mgr Aleksandry Pawlik (reprezentujących Uniwersytet Łódzki) *Adaptacje w Teatrze Polskiego Radia (wybrane zagadnienia)*. Drugą część obrad zakończył mgr Marcin Stachyra (UMCS), który dokonał przeglądu zawartości muzycznej stacji radiowych oraz sposobu prezentacji muzyki w radiu pt. *Muzyka dla radia*,